

Rikollisuuskehitys Suomessa KRIMO:n seurantajärjestelmien perusteella

Tiivistelmä

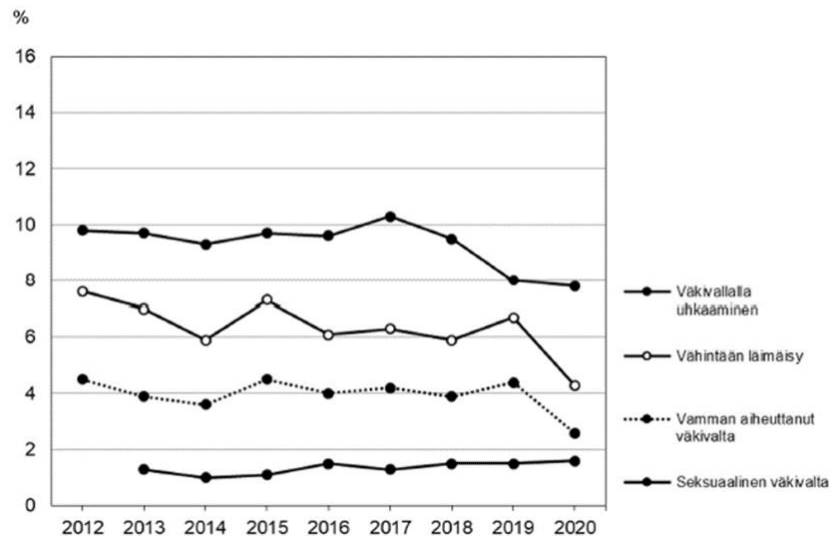
- **Väkivalta- ja rikosuhrikokemukset ovat vähentyneet 2000-luvun aikana.**
- **Nuorten rikoskäyttäytyminen on huomattavasti harvinaisempaa kuin vielä 25 vuotta sitten.**
- **Rikollisuus kasautuu tietyille yksilöille: samalla kun yhä pienempi osa nuorista tekee rikoksia, näyttää kaikkein rikosaktiivisin ryhmä tekevän aiempaa enemmän esimerkiksi väkivaltarikoksia.**

Rikollisuuskehityksen seuranta edellyttää useiden eri tietolähteiden käyttöä ja yhdistämistä. Tietolähteet voidaan jakaa kyselylähteisiin ja rekisteriperusteisiin tietoihin. Rekisteritietoihin perustuvat rikostilastot ja muut viranomaislähteet kuvaavat väkivallan ja muiden rikosten yleisyyttä puutteellisesti, koska vain osa rikoksista tulee poliisin tai muiden viranomaisten tietoon. Myös viranomaiskontrollin teho ja suuntautuminen sekä lainmuutokset vaikuttavat tekojen ilmituloon ja tilastoitumiseen. Rikollisuuden seurantaan tarvitaan siis väestöä edustavia kyselytutkimuksia, jotka antavat tietoa myös piiloon jäävästä rikollisuudesta. Viranomaistilastot kuvaavat varsin luotettavasti esimerkiksi vakavaa väkivaltaa, jota on vaikeampi tavoittaa kyselytutkimuksen keinoin. Siksi rikollisuuskehityksen seurantaan tarvitaan sekä kysely- että rekisterilähteitä.

Seuraavassa kuvataan Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin (Krimo) kyselyjärjestelmien tuottamaa tietoa rikollisuustilanteesta ja sen kehityksestä.

Kansallinen rikosuhritutkimus (KRT)

Syyskuussa 2021 julkaistu KRT-tutkimusraportti tarjoaa yksityiskohtaisemman tilannekuvan, mutta tekstissä kuvataan järjestelmän tilannekuva tiivistetysti. Kuviossa 1. kuvataan uhkailu- ja väkivaltatilanteiden kohteeksi joutuneiden vastaajien osuus vuosina 2012–2020.

Kuvio 1. Uhkailu- ja väkivaltatilanteiden kohteeksi joutuneet vuosina 2012–2020 (% 15–74-vuotiaista)

Omaisuusrikokset: Erilaisten omaisuusrikosten uhriksi joutuneiden kotitalouksien osuus on viime vuosien osalta lievästi laskusuunnassa, vaikka vuositasolla muutokset ovatkin olleet verrattain maltillisia. Vuoden 2020 kyselyn perusteella havaitaan, että 11 prosenttia kotitalouksista oli joutunut polkupyörävarkauden uhriksi, 6 prosenttia auton omistavista kotitalouksista oli joutunut autoon kohdistuneen ilkivallan uhriksi, ja 4 prosenttia vapaa-ajan asunnon omistavista kotitalouksista oli joutunut murron tai varkauden (tai niiden yrityksen) uhriksi.

Väkivallan uhrikokemukset: Väkivallan uhrikokemusten osalta tietoa on kerätty väkivallalla uhkailun, lievän väkivallan, vähintään läimäisyn käsittävän väkivallan, vamman aiheuttaneen väkivallan ja seksuaalisen väkivallan osalta. Tarkastelujaksolla ei vuosien 2012–2019 osalta havaita kovinkaan suuria muutoksia eri tekokokonaisuuksien yleisyydessä, mutta vuonna 2020 fyysisen väkivallan yleisyys laski melko selvästi. Lisäksi väkivallalla uhkaamista kokeneiden osuus on ollut laskusuunnassa vuodesta 2017 lähtien. Korona-ajan vaikutukset näkyivät ennen kaikkea fyysistä väkivaltaa kokeneiden osuuden laskuna. Laskua tapahtui sekä miesten että naisten osalta, mutta miesten kohdalla lasku oli voimakkaampaa. Käytännössä väkivaltaa kokeneiden miesten osuus puolittui edelliseen vuoteen verrattuna. Lasku

selittyy osittain ravintoloita koskevien rajoitusten sekä kokoontumisrajoitusten seurauksena tapahtuneissa muutoksissa koskien väkivallan tilaisuusrakenteita.

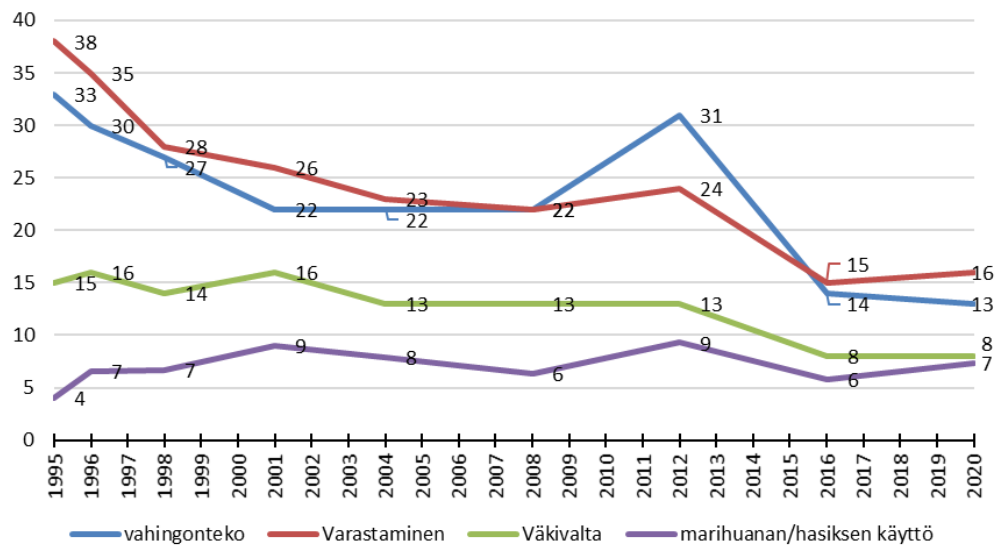
Lisäksi työpaikalla kohdatun väkivallan uhriksi joutui aiempaa hieman pienempi osuus vastaajista. Lasku oli hieman voimakkaampaa naisten kohdalla. Korona-ajan vaikutukset parisuhdeväkivaltaan sen sijaan olivat melko vähäiset. Vuonna 2020 naisten kokeman parisuhdeväkivallan yleisyys oli 2 prosenttiyksikköä alhaisempi kuin edeltävänä vuonna, palaten vuosien 2017 ja 2018 tasolle. Seksuaalisen väkivallan osalta ei havaittu muutoksia aiempiin vuosiin verrattuna.

Rikospelit: Väkivaltakokemusten ohella Kansallisessa rikosuhritutkimuksessa tarkastellaan vastaajien pelkoa joutua väkivallan tai muun rikoksen uhriksi erilaisissa tilanteissa sekä liikkumisen välttämistä paikoissa, jotka vastaajat kokevat uhkaaviksi. Väkivaltaa koskevasta pelon muodoista yleisintä oli pelkääminen kodin ulkopuolella iltaisin. Vuoden 2020 kyselyssä noin neljännes vastaajista ilmoitti pelänneensä joutuvansa tällaisen väkivallan kohteeksi ainakin kerran kuluneen vuoden aikana, ja osuus oli vielä suurempi nuorten naisten keskuudessa. Kokonaisuutena kodin ulkopuolisten paikkojen pelko on kuitenkin vähentynyt viime vuosina. Perheväkivaltaa pelänneiden osuudessa ei ole tapahtunut juurikaan muutoksia mittaushistorian aikana. Työpaikalla tapahtuvan väkivallan pelko lisääntyi ajanjaksolla 2014–2017, mutta on sittemmin laskenut. Kodin lähellä olevaa aluetta väkivallan vuoksi välttävien vastaajien osuus ei ole juurikaan muuttunut sitten vuoden 2013. Vuodesta 2018 alkaen tutkimuksessa on ollut kysymys koskien verkkorikollisuuden uhriksi joutumisen pelkoa. Se muodostaakin kaikkein yleisimmän rikospelon ja vuonna 2020 hieman yli puolet vastaajista (53 %) raportoi pelänneensä verkkorikollisuuden uhriksi joutumista kuluneen vuoden aikana.

Nykymuotoinen Kansallinen rikosuhritutkimus on Helsingin yliopiston yhteydessä toimivan Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin toteuttama kansallisesti edustava kyselytutkimus, joka on toteutettu vuosina 2012–2020. Vuoden 2020 kyselyyn vastasi 5806 Suomessa vakituisesti asuvaa 15–74-vuotiasta henkilöä.

Nuorisorikollisuuskyselyt (NRK)

Seuraavaksi käymme tekstissä läpi KRIMO:n NRK-seurantajärjestelmän antaman tilannekuvan nuorten rikollisuudesta (ks. Kaakinen & Näsi, 2021a). Kuviossa 2. esitetään Kuluneen vuoden aikana eri tekotyyppeihin osallistuneiden %-osuus nuorista vuosien 1995–2020 aikana.

Kuvio 2 Kuluneen vuoden aikana eri tekotyyppeihin osallistuneiden osuus nuorista 1995–2020, %

Rikoskäyttäytyminen: Rikoksia tekevien nuorten osuus on laskenut selvästi viimeisen 25 vuoden aikana. Tosin viime vuosina lasku näyttää pysähtyneen. Vielä vuonna 1995 nuorista 61 prosenttia oli tehnyt vähintään yhden NRK-tutkimuksissa tarkastelluista rikoksista edellisen vuoden aikana (esim. vahingonteko, varkaus, tai pahoinpitely). Osuus laski 30 prosenttiin vuoteen mennessä. Kehitys on ollut samankaltaista tytöillä ja pojilla. Omaisuuteen kohdistuvat vahingonteot ja varkaudet laskivat huomattavasti 2000-luvun alkuun tultaessa. Nämä rikokset lähtivät uudestaan laskuun 2010-luvulla. Myös nuorten väkivaltarikokset ovat vähentyneet 2010-luvun aikana. Mitatuista teoista ainoastaan kannabiksen käyttö oli hieman yleisempää vuonna 2020 kuin 25 vuotta aikaisemmin. Vaikka rikoksia tekevien nuorten määrä on laskenut viimeisen 25 vuoden aikana, näyttää kuitenkin siltä, että rikoskäyttäytyminen kasautuu vahvasti. Kaikkein rikosaktiivisin ryhmä nuorista tekeekin aiempaa enemmän väkivalta- ja kannabiksen käyttörikoksia (Kaakinen & Näsi, 2021b).

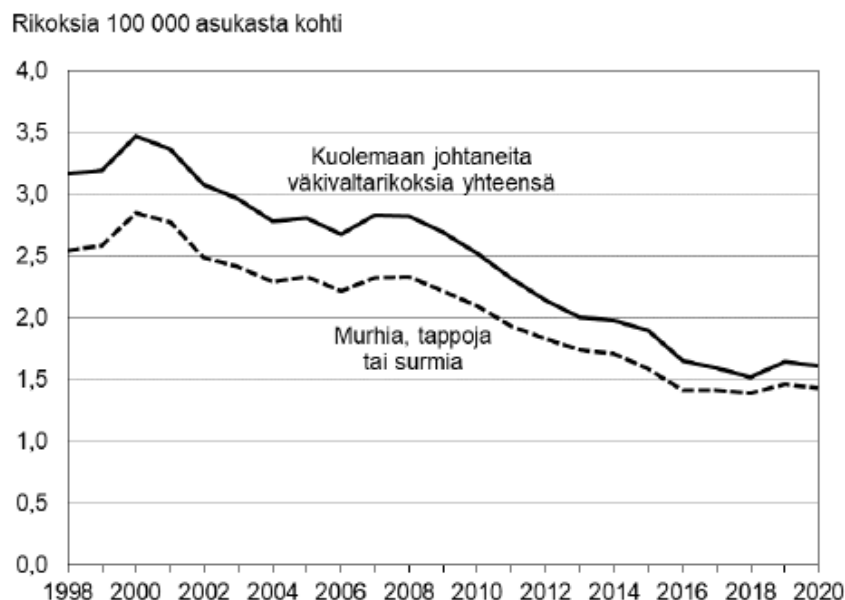
Uhririkokemukset: NRK-tutkimuksissa on mitattu rikosuhrikokemuksia vuodesta 1998 alkaen. Tutkimusten mukaan rikoksen kohteeksi joutuvien

nuorten määrä on laskenut selvästi vuosien 1998–2020 välillä. Nuorten kokemukset esimerkiksi varkauksista, väkivallasta tai sillä uhkaamisesta tai koulukiusaamisesta kehittyivät tasaisesti tai jopa hieman nousivat 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. 2010-luvulla rikoksen uhriksi joutuneitten nuorten määrä on kuitenkin laskenut selvästi. Tosin lasku ei ole jatkunut enää viime vuosina. Poikkeuksen muodostavat viharikoskokemukset, jotka lisääntyivät hieman edellisen neljän vuoden aikana.

KRIMO (ja aiemmin ent. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos) on kerännyt Nuorisorikollisuuskyselyitä (NRK) vuodesta 1995 lähtien. NRK-tutkimukset ovat 9.-luokkalaisia nuoria edustavia kyselyitä ja ne antavat ainutlaatuisen kuvan suomalaisnuorten rikoskäyttäytymisen ja uhrikokemusten ajallisesta kehityksestä. NRK-tutkimuksia on nyt toteutettu yhdeksän kertaa ja niiden mittausaikaväliksi on vakiintunut neljä vuotta. Vuoden 2020 NRK-tutkimukseen osallistui 5 674 nuorta 74 koulusta.

Henkirikollisuuden seurantajärjestelmä (FHM)

Kuviossa 3 kuvataan kuolemaan johtaneiden väkivaltarikosten määrä 100 000 asukasta kohti vuosina 1998–2020, kolmen vuoden liukuva keskiarvo.

Kuvio 3 Kuolemaan johtaneita väkivaltarikoksia 100 000 asukasta kohti vuosina 1998–2020, kolmen vuoden liukuva keskiarvo.

Henkirikosten määrä on vähentynyt selvästi 1990-luvulta lähtien. Samankaltainen kehitys on havaittu useimmissa länsimaissa. Positiivisesta

kehityksestä huolimatta Suomen väkilukuun suhteutettu henkirikostaso on korkeampi kuin muissa Pohjoismaissa. Ero muihin Pohjoismaihin on jo pitkään muodostunut pääosin syrjäytyneiden miesten alkoholisidonnaisista rikoksista; Suomen työssäkäyvän väestön henkirikollisuustaso ei juurikaan eroa muista Pohjoismaissa. Jengiväkivaltaan tai järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvää henkirikollisuutta on Suomessa verrattain vähän, vaikka tämänkaltaisen rikoslaji on viime vuosina lisääntynyt esimerkiksi Ruotsissa.

Vuonna 2020 Suomessa tehtiin 95 kuolemaan johtanutta väkivaltarikosta. Henkirikollisuus lisääntyi vuoteen 2019 verrattuna (+12 uhria), mutta ei poikennut vuodesta 2018. Sen sijaan alaikäisten nuorten osalta vuosi 2020 oli erityisen synkkä: poliisi epäili seitsemää alaikäistä nuorta henkirikoksesta ja vielä useampia nuoria henkirikoksen yrityksestä. Vuoden 2020 henkirikoksissa korostuivat yksityiset tilat yleisten tilojen kustannuksella. Koska henkirikollisuuden seurannan sopimus Poliisihallituksen kanssa keskeytyi vuoden 2019 lopussa ja jatkosta vasta neuvotellaan, tekijöiden ja uhrien keskinäisestä suhteesta (esimerkiksi parisuhdetapoista) tai teonpiirteistä ei ole vielä saatu tietoa.

Henkirikollisuuden seurantajärjestelmä on Krimon ja Poliisihallituksen yhdessä ylläpitämä tutkimushanke, jonka avulla seurataan kuolemaan johtaneen väkivallan määrää ja piirteitä. Järjestelmä on perustettu kesällä 2002 ja sisältää vuoden 2019 loppuun asti kaikki poliisin tietoon tulleet henkirikokset (tappo, murha, surma ja lapsensurma sekä pahoinpitelyrikosten yhteydessä tapahtuneet kuolemantuottamusrikokset). Henkirikollisuuden seurantajärjestelmän tiedot on kerätty erillisellä sähköisellä lomakkeelta suoraan rikostutkijoilta, jotka täyttävät kuinkin rikoksen tiedot esitutkiminnan päätyttyä. Näin meneteltynä saadaan huomattavasti enemmän tietoja tekojen piirteistä ja osapuolista kuin muista mahdollisista tietolähteistä (esimerkiksi Tilastokeskuksen poliisitilasto tai kuolemansyytilasto).

Tällä hetkellä Krimo ja Poliisihallitus neuvottelut seurannan jatkosta. Henkirikollisuuden seurantajärjestelmä on ainoa aineisto, joka sisältää kattavat tiedot tekijän ja uhrin suhteesta ja mahdollistaa näin esimerkiksi naisiin kohdistuvien parisuhdetappojen tutkimisen. Seurantajärjestelmän jatkaminen on siis välttämätöntä suomalaisen henkirikollisuuden tutkimisen kannalta.

Yleisiä kommentteja järjestelmien tulevaisuutta koskien

Tietomme esimerkiksi nuorten tekemästä ja kokemasta väkivallasta perustuvat keskeisesti kouluissa toteutettaviin kyselyihin. Vain niiden avulla voidaan tavoittaa edustavasti erilaisista taustoista tulevia lapsia ja nuoria. Jos iso osa nuorista jää kyselyiden ulkopuolelle, kärsii myös tiedon luotettavuus, näin ollen järjestelmiä on tärkeää ylläpitää myös tulevaisuudessa. Samaan aikaan kyselyiden toteuttaminen kouluissa on vaikeutunut muun muassa tutkimusten määrän kasvun takia. Tulevaisuudessa kansallisesti keskeisimpien kyselytietojärjestelmien pääsy kouluihin tulisi varmistaa. Pääsy kouluihin edellyttää tukea opetushallinnolta kansallisella (esim. Opetushallitus ja opetus- ja kulttuuriministeriö) ja paikallisella tasolla (kuntien opetustoimi). Vain sillä tavalla Suomesta saadaan jatkossakin luotettavaa tietoa nuorten rikollisuudesta.

Vastaavasti henkirikoksia koskevat tiedot perustuvat yhteen järjestelmään: Krimon ja Poliisihallituksen yhteiseen henkirikollisuuden seurantajärjestelmään. On ensiarvoisen tärkeää turvata seurantajärjestelmän jatko. Tässä mielessä on korostuneen tärkeää, että Krimolla on jatkossakin sille laissa turvattu pääsy rikollisuuden kehityksen kannalta keskeisiin viranomaisrekisteritietoihin (Laki Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista). Erityisesti tietojen vaihtoon liittyvä yhteistyö Poliisihallituksen kanssa on keskeistä.

Lähteitä:

Kaakinen, M. & Näsi, M. (2021a). *Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2020*. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 47/2021. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/326622>

Kaakinen, M. & Näsi, M. (2021b). Nuorisirikollisuuden esiintyvyys ja tekomäärät Suomessa 1995–2020. *Kriminologia*, 1(1). Saatavilla: <https://kriminologia.journal.fi/article/view/109017>

Näsi, M. & Koltola, I. A. (2021) Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteina 2020 - Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Helsinki: Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. 34 Sivumäärä (Katsauksia; nro 48/2021) <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/334787>

Lehti, M. & Suonpää, K. (2020) Henkirikokset. *Rikollisuustilanne 2019: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa*. Danielsson, P. (toim.). Helsinki: Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, s. 9-36 28 Sivumäärä 2. (Katsauksia; nro 42/2020).